

KULTURHISTORISK BYGGNAD SINVENTERING

KULTURVÄRDESBEDÖMNING

**CENTRUM / TORSVIK
LIDINGÖ STAD**

2012-02-17 REV. 2013-03-07

Revidering 2013-03-07, sid. 49 och översiktskartan i A3 sist i dokumentet:
Byggnaden på Lejonet 43 som var felaktigt grönmarkerad har ändrats till gul markering.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	1
Bakgrund.....	1
Sammanfattning.....	1
Metod	1
Klassificering av bebyggelsen.....	2
Klassificering av värdeenhetsliga områden	3
Kulturhistoriskt bevarandeskydd	3
Plan- och bygglagen (2010:900)	4
Historik	5
Värdeenhetsliga områden, karta	11
Värdeenhetsliga områden, beskrivning.....	13
Källor & litteratur.....	90

BILAGA 1

Karta med värdeenhetsliga områden och byggnader

INLEDNING

BAKGRUND

Lidingö stad arbetar med ett stadsutvecklingsprojekt för området Centrum/Torsvik. Området sträcker sig från brofästet och förbi nuvarande Lidingö Centrum, vilket är en sträcka på cirka en kilometer. Området är ungefär 60 hektar. Inför planarbetet gav Lidingö stad, genom planarkitekt Ingela Isaksson, uppdraget till byggnadsantikvarierna på AIX Arkitekter AB att inventera området, sammanställa tidigare framtaget material och värdera området och bebyggelsen ur ett kulturhistoriskt perspektiv. Byggnadsantikvarierna Sara Höglund och Stina Svantesson har under hösten 2011 inventerat och värderat befintlig bebyggelse. Denna rapport är en sammanställning av inventeringen och avsedd för fortsatt planläggning och bygglovhantering.

SAMMANFATTNING

Föreliggande rapport är en bedömning av kulturhistoriska värden i byggnader och landskap inom området Centrum/Torsvik i Lidingö. Plan- och bygglagen är den lag som i första hand styr kommuners arbete med kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Varsamhetskravet i Plan- och bygglagens 8 kap. 14-18 §§. gäller för alla byggnader och ska beaktas. För byggnader som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär gäller förvanskningförbudet enligt 8 kap. 13 § i Plan- och bygglagen.

I arbetet med denna rapport har Centrum/Torsviksområdet med byggnader karaktäriserats i en fyragradig skala med kulörerna blå, grön, gul och grå. Blåmarkerade områden och byggnader har högst kulturhistoriskt värde och gråmarkerade har litet kulturhistoriskt värde. Området har delats in i 25 värdeenhetsliga områden som beskrivits med en kort historik, nulägesbeskrivning och en kulturhistorisk värdering. Fyra av områdena har värderats till högt kulturhistoriskt värde medan resterande är något mindre värdefulla ur ett kulturhistoriskt perspektiv. Inom området finns cirka 200 byggnader. Längst bak i denna rapport finns en karta med samtliga värdeenhetsliga områden och byggnader. Alla fastigheter är sökbara i det digitala dokumentet (pdf).

METOD

Rapporten inleds med en historik för Lidingö med fokus på Centrum/Torsvik. Området har därefter delats in i 25 värdeenhetsliga områden. Begreppet värdeenhetsligt område är hämtat från Falkenbergs kommun och innebär ett område som uppfyller något eller några av följande kriterier:

- Sammanhängande och enhetligt
- Kännetecknas av liknande bebyggelse, gemensam stadsplan, likartade gatu- och trädgårdsrum, särpräglade detaljer etc.
- Präglas och karaktäriseras på ett tydligt sätt av en viss tid
- Kulturhistoriskt värdefullt

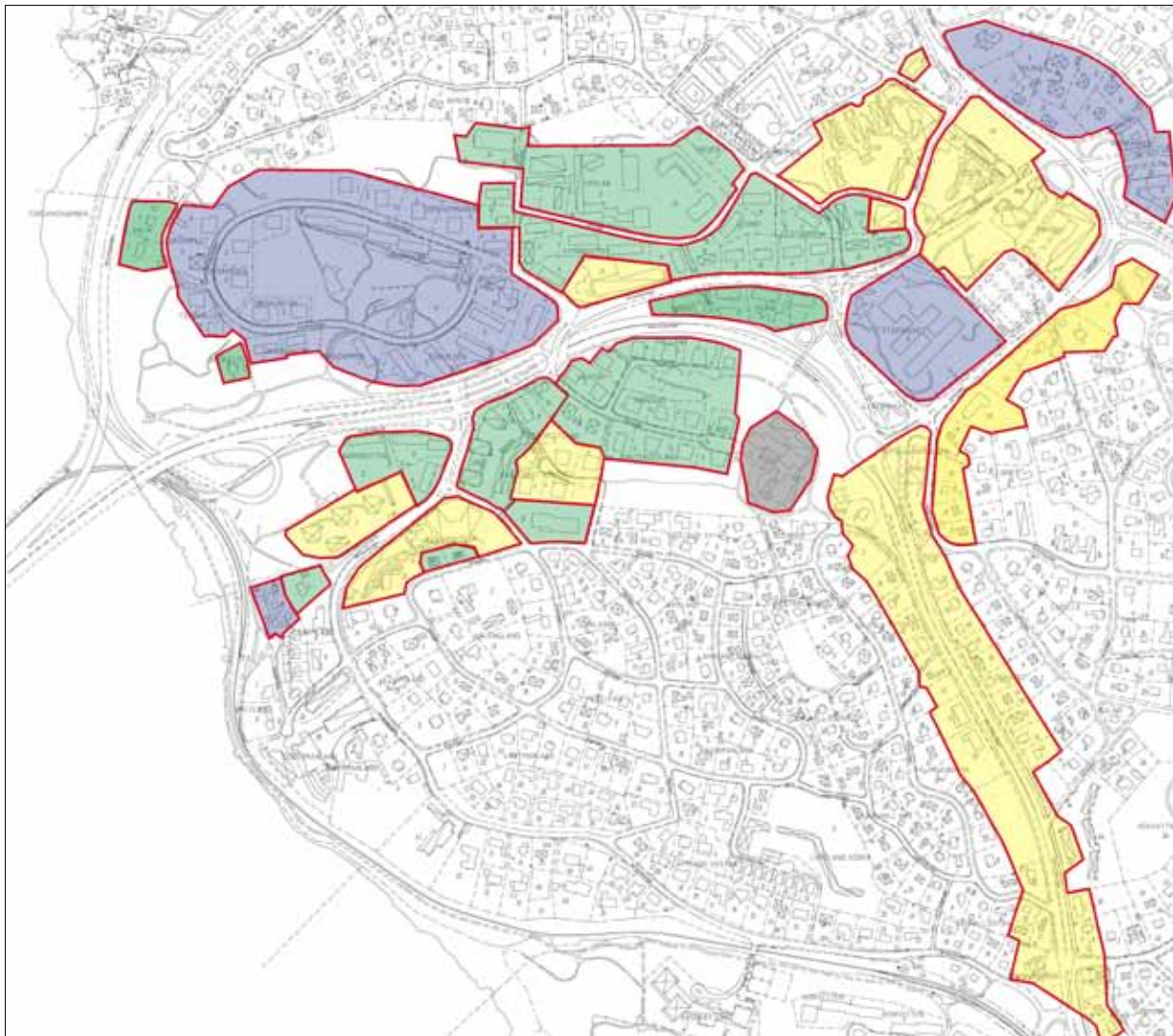
Varje område har beskrivits med en kort historik, nulägesbeskrivning och en karaktärisering. I beskrivningen ingår översiktliga uppgifter om landskapets utformning med mark och vegetation.

Bakgrundsfakta för områdena och byggnaderna har hämtats från gällande och äldre stadsplaner samt bygglovshandlingar i Byggnadsnämndens arkiv. Därtill har information från äldre inventeringar används. I första hand boken "Lidingö – Kulturhistoriska miljöer" från 1990 men även Lidingö stads arbetsmaterial "Klassificering av byggnader och stadsbild i Centrum/Torsvik" från 2009 och den digitala "Inventering av flerbostadshusbebyggelse" från 2008-2009 som finns utlagd i Bebyggelseregistret på Riksantikvarieämbetets hemsida. Litteratur som använts finns listad i en källförteckning längst bak i rapporten.

Samtliga värdeenhetsliga områden och byggnader har därefter översiktligt inventerats och avslutningsvis klassificerats. Slutligen samkördes klassificeringen med en pågående inventering av villor som byggnadsantikvarie Christer Wik arbetar med. Klassificeringen av de värdeenhetsliga områdena finns illustrerad på en karta på följande sida. Längst bak i detta dokument finns en karta av området markerad med både värdeenhetsliga områden och byggnader. Från sidan 11 redovisas de 25 områdena och samtliga byggnader med fotografi och uppgift om byggnadsår, arkitekt och funktion.

Klassificeringen av både områden och byggnader utgår från det övergripande begreppet kulturhistoriskt värde som är ett samlingsbegrepp för många olika värden. Ofta delas de in i *dokumentvärden* och *upplevelsevärden* som kan förstärkas med kvalitet, autenticitet, representativitet, pedagogiskt värde eller sällsynthet.

Dokumentvärden kan vara till exempel byggnads- historiska, arkitekturhistoriska, samhällshistoriska, socialhistoriska eller teknikhistoriska värden.

KARTA ÖVER OMRÅDET CENTRUM/TORSVIK MED DE VÄRDEENHETLIGA OMRÅDEN MARKERADE.

Upplevelsevärden kan utgöras av konstnärliga, miljöskapande, identitets-, traditions- eller symbolvärden.

I en översiktlig inventering som denna bedöms värdena utifrån en okulär besiktning av områdets miljö eller byggnadens exteriör tillsammans med uppgifter om byggår och arkitekt. Vid bedömningen av de värdeenhetsliga områdena är det avgörande om området är tidstypiskt och välbevarat. Även för byggnaderna är det betydelsefullt hur mycket som finns kvar av den ursprungliga karaktären. Är fasaden tilläggsisolerad, fönstren utbytta eller om balkongfronterna ersatts med nya med förändrad utformning sjunker det kulturhistoriska värdet. Finns till exempel socialhistoriska eller personhistoriska värden framkommer de sällan vid en översiktlig inventering som denna. Detta gör att inför ändringar av de högst värderade byggnaderna behövs fördjupande kunskap genom en antikvarisk förundersökning. I avsnittet "Byggnadens karaktäristiska drag" i sammanställningen av fastigheter finns därför endast en översiktlig värdering.

KLASSIFICERING AV BEBYGGELSEN

Bebyggelsen har klassificerats i en fyrgradig skala som utarbetats av Stockholms Stadsmuseum. Metoden avser klassificering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Byggnaderna har givits en blå, grön, gul eller grå kulör där blå byggnader har högsta kulturhistoriska värde medan grå idag bedöms ha litet kulturhistoriskt värde.

BLÅ

Fastigheter med bebyggelse vars kulturhistoriska värde motsvarar fordringar för byggnadsminne i kulturminneslagen. Byggnadsminnen samt kyrkobyggnader skyddade enligt 4 kap i kulturminneslagen.

Blått är den högsta klassen och innebär att bebyggelsen omfattas av förvanskningförbudet i Plan- och bygglagen enligt 8 kap. 13 §. I samband med detaljplanearbete bör blåmarkerade byggnader märkas med q och skyddsbestämmelser formuleras. Förändringar av blåmarkerade fastigheter bör

göras med antikvarisk medverkan och en antikvarisk förundersökning bör krävas vid bygglovsansökningar som påverkar de kulturhistoriska värdena.

GRÖN

Fastighet som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär. PBL 8:13-18 ska tillämpas.

Grönklassning av en miljö eller byggnad innebär också ett högt kulturhistoriskt värde och betyder att bebyggelsen är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Det innebär att varsamhetskravet och förvanskningförbudet i Plan- och bygglagen 8 kap. 13-18 §§ gäller. Vid förändringar av de grönmärkade byggnaderna rekommenderas antikvarisk medverkan och en antikvarisk förundersökning kan krävas.

GUL

Fastighet med bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.

Gult är den tredje nivå som används vid klassificering. Varsamhetskravet i Plan- och bygglagen 8 kap. 14-18 §§ gäller för alla byggnader.

GRÅ

Byggnaden har ett litet kulturhistoriskt värde.

Fastighet markerad med grått går inte att hänföra till någon av ovanstående kategorier. Även här gäller varsamhetsparagraferna i Plan- och bygglagen.

EJ VÄRDERAD

Det finns även byggnader som inte värderats och lämnats vita på kartan vilket betyder att de har byggts efter 1981. Dessa byggnader, som är yngre än 30 år, har idag inte klassificerats då deras kulturhistoriska värde är svårt att bedöma. Först om ett antal år är det möjligt att avgöra hur byggnaden förhåller sig till andra byggnader från samma tidsperiod. Plan- och bygglagens varsamhetsparagrafer gäller även för dessa byggnader.

KLASSIFICERING AV VÄRDEENHETLIGA OMRÅDEN

Även de 25 värdeenhetsliga områdena har klassificerats utifrån samma fyrgradiga skala som de enskilda byggnaderna. I några fall har området värderats högre än de byggnader som ingår i det värdeenhetsliga området. Det beror på att miljön är kulturhistoriskt värdefull och miljöskapande medan bebyggelsen i detalj förändrats. Oftast är det stadsplanen som är intressant, till exempel en välbevarad stadsplan med det tidiga 1900-talets villastäder eller 1940-talets grannskapheter. I dessa områden är det viktigt att bevara strukturen.

De blåmarkerade områdena har högt kulturhistoriskt värde och de bör inte byggas om eller bebyggas. Dessa områden bör förses med någon form av skydd vid planläggning. Endast fyra av de tjugofem områden har givits den högsta klassningen.

Lidingö villastad bör bevaras som representant för Lidingös första stora byggnadsperiod efter sekelskiftet 1900. Området består av villatomter med uppvuxen växtlighet. *Torsvikshöjden* är i ett nationellt perspektiv ett tidigt exempel på grannskapheter från 1940-talet och området är fortfarande välbevarat. Byggnaderna är medvetet utplacerade och omgivna av både välhävdad och mer naturlig mark. Kompositionen är genomarbetad och tidstypisk och därför är det inte lämpligt att exploatera området mer. *Lidingö stadshus* har också högt kulturhistoriskt värde utifrån den spännande tillkomsthistorien och den tidstypiska byggnadsstilen från tidigt 1970-tal. Det nyaste området som blåmarkerats är 1970-talsbostäderna i kvarteret *Värmland 16-20* som är välbevarade och tidstypiska både med avseende på byggnader och mark. Till området ingår även parhusen i kvarteret *Värmland 10-15* från samma tid.

KULTURHISTORISKT BEVARANDESKYDD

Det finns flera sätt att skydda kulturhistorisk bebyggelse. De starkaste skydden är som enskilt byggnadsminne genom Lagen om kulturminnen (1988:950) eller Statligt byggnadsminne utifrån Förordningen om statliga byggnadsminnen (1988:1229). Inom området Centrum/Torsvik finns för närvarande inga byggnadsminnen men det finns ett antal i Lidingö som helhet.

En kommun grundar sin fysiska planering på Plan- och bygglagen. Varsamhetskravet gäller för alla byggnader och ska beaktas vid all bygglovprövning. Genom att lägga in konkretiserande varsamhetsbestämmelser i detaljplan kan man tydliggöra vad det är i ett områdes särprägel och kulturhistoriska värde som ska bevaras. I plan kan

även skyddsbestämmelser enligt PBL 8:13 och 8:14-18 skrivs in för bebyggelse som klassats som särskilt värdefull.

PLAN- OCH BYGGLAGEN (2010:900)

Vid underhålls- och ändringsarbeten gäller följande paragrafer i PBL som beskriver hur en byggnads värden ska tas om hand ur ett kulturhistoriskt perspektiv.

PBL 8 kap § 13: "En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas."

Enligt PBL 8 kap § 14 och 17 ska underhåll och ändringsarbeten utföras varsamt.

PBL 8 kap § 14: (..) "Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras".

PBL 8 kap § 17: "Ändring av en byggnad och flyttning ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar tillvara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden".

För tomter och anläggningar gäller följande paragrafer.

PBL 8 kap § 15: "En tomt ska hållas i vårdat skick och skötas så att risken för olycksfall begränsas och betydande olägenheter för omgivningen och för trafiken inte uppkommer." "Byggnadsnämnden får besluta att det ska planteras på tomten och att befintlig växtlighet på tomten ska bevaras, om det behövs för att uppfylla kraven" i förra citatet.

PBL 8 Kap § 16: "Det som gäller i fråga om vård och skötsel av en tomt enligt 15 § ska i skäligen utsträckning också tillämpas på allmänna platser och på områden för andra anläggningar än byggnader."

PBL 8 Kap § 18 Det som gäller i fråga om ändring (...) av en byggnad enligt 17 § ska tillämpas också på ändring (...) av en anläggning som kräver bygglov..."

HISTORIK

LIDINGÖS TIDIGA HISTORIA

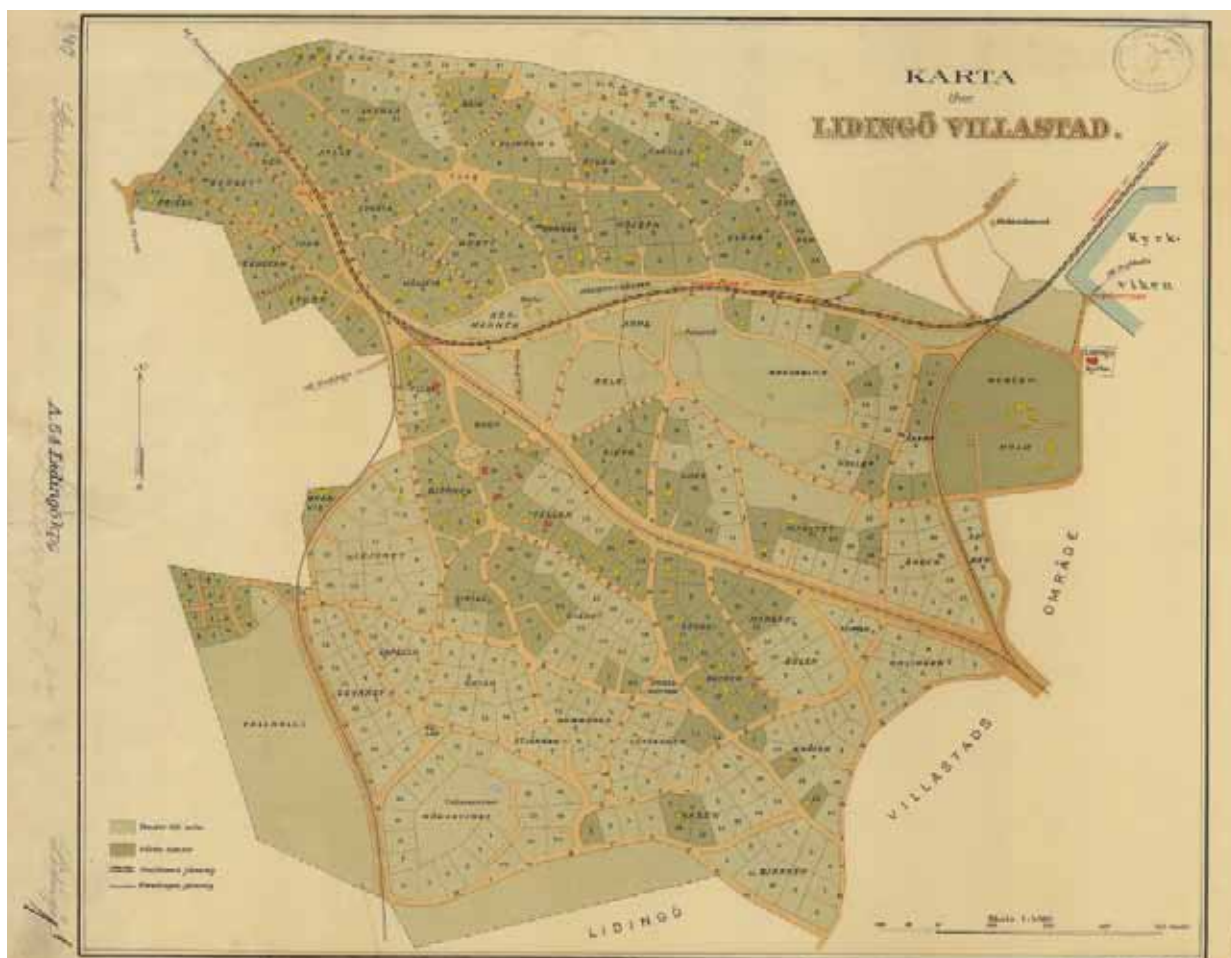
På Lidingö finns fornlämningar från yngre järnåldern (cirka 550 och 1050 e Kr) och sannolikt befolkades ön redan efter istiden. Från medeltiden tillhörde Lidingö Djursholms säteri och från 1530-talet kom släkten Banér genom arv att besitta godset. Det varade fram till 1774 då säteriets fideikommiss upphörde och ägaren Johan Gabriel Banér valde att sälja gårdar och mark på Lidingö till förmögna Stockholmare. De köpte arrendegårdarna som sommarnöjen och för att driva jordbruket. Ön bestod i slutet av 1700-talet av 25 gårdar och flera av dessa har gett namn till dagens samhällen som Islinge, Elfvik, Kyrkviken och Hersby. Gården Hersbys marker, som är en del av planområdet Centrum/Torsvik, var det största av öns hemman med anor från 1300-talet. Torsvik var inte en gård men platsen och namnet har en central plats i Lidingös historia. Från mitten av 1300-talet var Torsvik en betydelsefull plats för gods- och persontransporter över Lilla Värtan till Ropsten. Torsvik avsåg ursprungligen viken där gamla Lidingöbron har sitt landfäste och sluttningen upp från Lilla Värtan, motsvarande Torsviks backe.

VILLASTAD VID SEKELSKIFTET 1900

I samband med 1800-talets industrialisering och urbanisering av Stockholm ökade trängseln och bostadsförhållanden försämrades. Medicinska upptäckter om hygienens betydelse medverkade till ett nytt intresse för frisk luft och ett hälsosamt friluftsliv. De som hade råd sökte sig utanför staden på sin fritid, exempelvis till Lidingö, där stora sommarvillor byggdes under andra hälften av 1800-talet.

Vid sekelskiftet 1900 och cirka 10 år framåt genomgick Lidingö flera genomgripande förändringar när jordbruksmark började tas i anspråk för villastäder och industrier. Begreppet villastad myntades i slutet av 1800-talet och avsåg ett samhälle där man året runt bodde nära naturen. I England utformade stadsplaneraren Ebenezer Howard principer om hur villastaden skulle organiseras. Istället för den rådande ordningen med bostäder i fabrikenas omedelbara närhet skulle bostäderna, helst i småhus med trädgårdar, ligga i separata områden avskilda från arbetsplatserna.

Hjalmar Andersson (senare Arwin) hade vid studieresor i USA och England haft möjlighet att studera ett stort antal moderna villastäder. Väl hemkommen valde han Lidingö för att förverkliga

KARTA ÖVER LIDINGÖ VILLASTAD EFTER 1907. LANTMÄTERIARKIVET

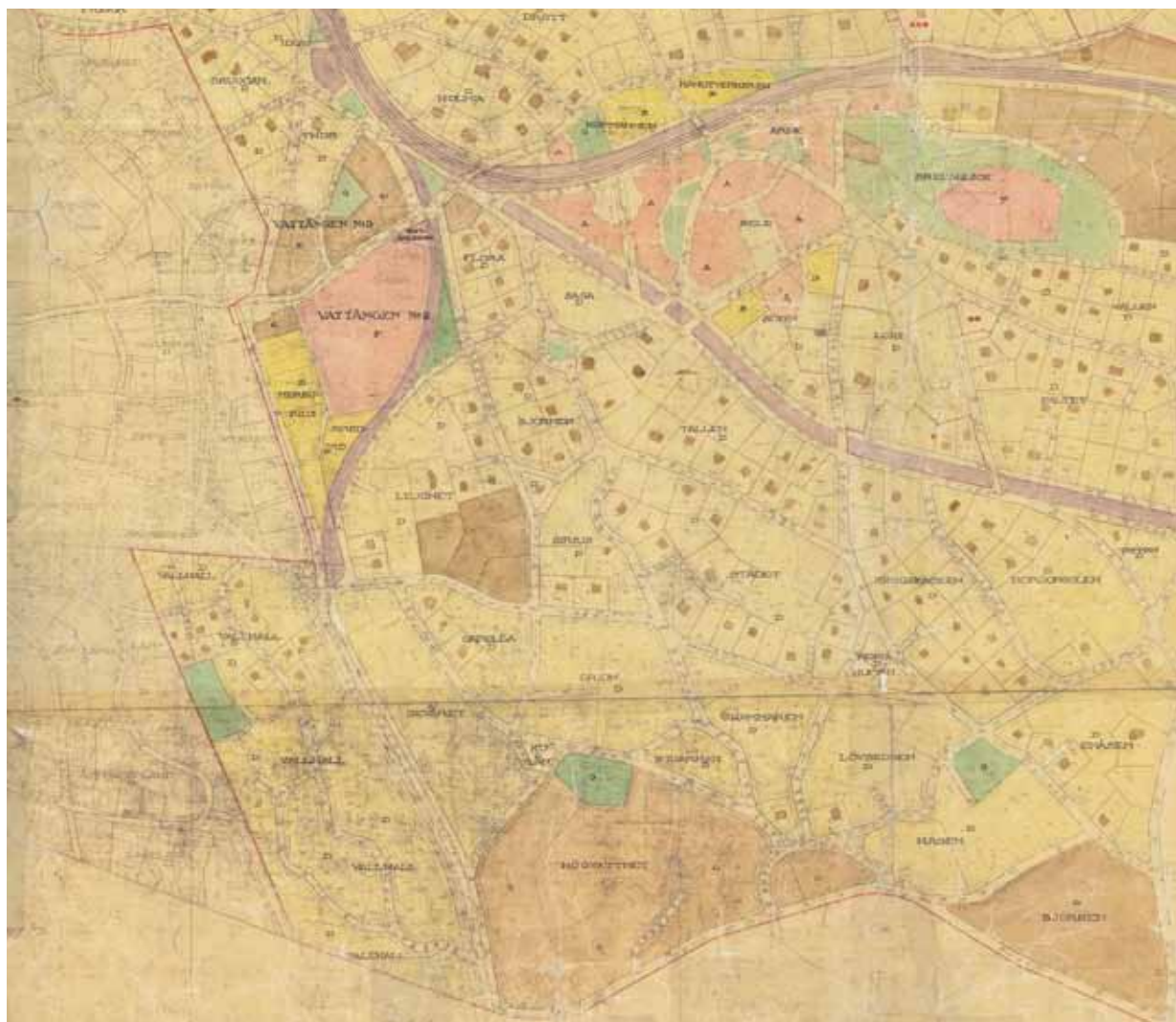
idéerna och Hersby gård var ett av hemmanen som sålde mark. Mellan 1903 och 1906 förvärvade Arwin nära en fjärdedel av Lidingös marker, i huvudsak koncentrerat till västra och norra delen av Lidingö. Han grundade samtidigt AB Lidingö Villastad som kom att bli efterföljare till villasamhällena i Djursholm och Saltsjöbaden. Efterfrågan var stor och redan efter ett år hade ett nittiototal tomters sålts.

Villa- eller trädgårdsstadens principer hade influerat arkitekten Per Hallman, som under 1900-talets början var Sveriges ledande stadsplanerare. Bland exemplen på hans arbeten i Stockholm finns Lärkstaden och Gamla Enskede. Hallman satt i styrelsen för AB Lidingö Villastad. Husen och de stora trädgårdstomterna planerades noggrant. Lidingö villastad organiserade även vägar och installation av elektricitet och vatten. Villastadens första hus byggdes i kvarteret Holmia.

Hjalmar Arwin tog även initiativet till att bygga en spårväg på Lidingö. Den invigdes 1907 och tågen gick mellan Kyrkviken och Islinge för vidare färd med färja till Ropsten. År 1914 byggdes Södra

Lidingöbanan som fortfarande är i bruk. År 1909 fick Lidingö sin första kommunalfullmäktigeförsamling som hyrde in sig i olika befintliga lokaler. År 1910 övergick landskommunen till att bli Lidingö köping och som köping omfattades Lidingö av 1907 års stadsplanelag. Det resulterade i att Lidingös första stadsplan upprättades 1911 och den antogs av Kungl. Maj:ts 7 februari 1913. Stadsplanen omfattade den östra delen av planområdet Centrum/Torsvik, vilket var Lidingö villstads område. På planen framgår att kvarteren Holmia, Tor, Flora och Lejonet redan var bebyggda 1911. Tomterna i kvarteren Geväret och Högvattnet var avstyckade men inga byggnader hade hunnit uppföras. Försäljningen av tomter för de nya villorna gick mycket bra och Lidingös befolkning nära tredubblades under 1910-talet. Omkring 300 nya villor uppfördes inom villastaden.

Inom planområdet är det villaområdena i öster som ägdes av Lidingö villastad medan villaområdena i den västra delen såldes av Heraseruds villastad. De två 1910-talsvillorna i kvarteret Härjedalen låg inom Heraseruds villastad.

UTSNITT UR STADSPLAN NR 1 FÖR LIDINGÖ KÖPING, ANTAGEN 1912. LIDINGÖ STAD.

Till en början agerade de olika villabolagen som konkurrenter men på 1920-talet bildades AB Lidingöstad genom att de olika bolagen slogs samman. Lidingö blev stad 1926 och 1931 ordnades ett eget stadshus genom att bygga på det gamla epidemisjukhuset. Byggnaden revs 1972 för att ge plats för dagens stadshus.

TORSVIKS BACKE

Under 1880-talet började man bebygga Torsvik med sommarvillor utspridda i branten ner mot Lilla Värtan. Idag finns ingen av dessa kvar då den sista revs 1977. En stadsliknande bebyggelse började 1912-1913 ta form med flerbostadshus längs Torsviks backe. Efterfrågan på bostäder var stor och i backen upp från flottbron byggdes stenhusen Sirius, Luna och Stora Björn. Efter hand byggdes fler hyreshus men efterfrågan på bostäder sjönk under första världskriget så exploateringen kom av sig. Bebyggelsen stod kvar till slutet av 1960-talet då de revs för att ge plats för det nya profästet.

GAMLA LIDINGÖBRON

År 1882 hade en flottbro av trä byggts mellan Torsvik och Ropsten. Den ersattes i mars 1925 av den nuvarande gamla bron som byggdes på rörpålar av betong med en överbyggnad av stål. Bron användes av både Södra och Norra Lidingöbanorna samt biltrafik. Lidingöbanans station i Torsvik tillkom och från stationen anlades dubbelspår ut på bron. Bron gjorde det möjligt för båda Lidingöbanorna att köra in till Stockholms centrum och en gemensam ändstation byggdes på Humlegårdsgatan. I och med detta införlivades linjerna i Stockholm spårvägars linjenät. På Lidingösidan byggdes den runda väntkuren vid Brogrenens hållplats. Det var arkitekten Ivar Tengbom som anlätades för att formge samtliga byggnader som hörde till bron.

1940-TALETS GRANSKAPSENHETER

Under 1930- och 1940-talet verkade stadens företrädare för att köpa in AB Lidingöstadens markområden på ön. Efter ett stort markförvärv 1943 blev staden ägare till en fjärdedel av Lidingös yta. Den första dispositionsplanen för hela Lidingö kommun presenterades 1944 och den skulle täcka utvecklingen i 25 år till 1970. Planen omfattade flera större markområden avsatta för hyreshusbebyggelse.

Förebilderna för hur bostadsområdena utformades kom från England och begreppet grannskapsenhet infördes. En grannskapsenhet är en stadsplaneringsidé som syftar till att mindre enheter skall ha ett självständigt liv. I grannskapsenheten skall allt för det dagliga livet finnas som butiker, skolor, parker m.m. Ett område kan tillåtas växa vidare genom att grannskapsenhet läggs till grannskapsenhet. Som en fortsättning på dispositionsplanen

fick arkitektkontoret Ancker-Gate-Lindegren tillsammans med arkitekten Göran Sidenbladh utarbeta stadsplaneförslaget för Torsvikshöjden som kom att bli det första större hyreshusområdet på Lidingö. Vid den här tiden var arkitekt Einar Rudskog stadsarkitekt. Torsvikshöjdens stadsplan antogs av stadsfullmäktige 1942, reviderad 1945, se den översta bilden på nästa sida. I ett nationellt perspektiv var Torsvikshöjden ett tidigt exempel på grannskapsenhet. Andra svenska exempel är Årsta i Stockholm som byggdes från 1943 till 1953, Norra Guldheden i Göteborg som stod färdigt 1946, Rosta i Örebro (stjärnhus) från 1949 och Augustenborg i Malmö från 1952.

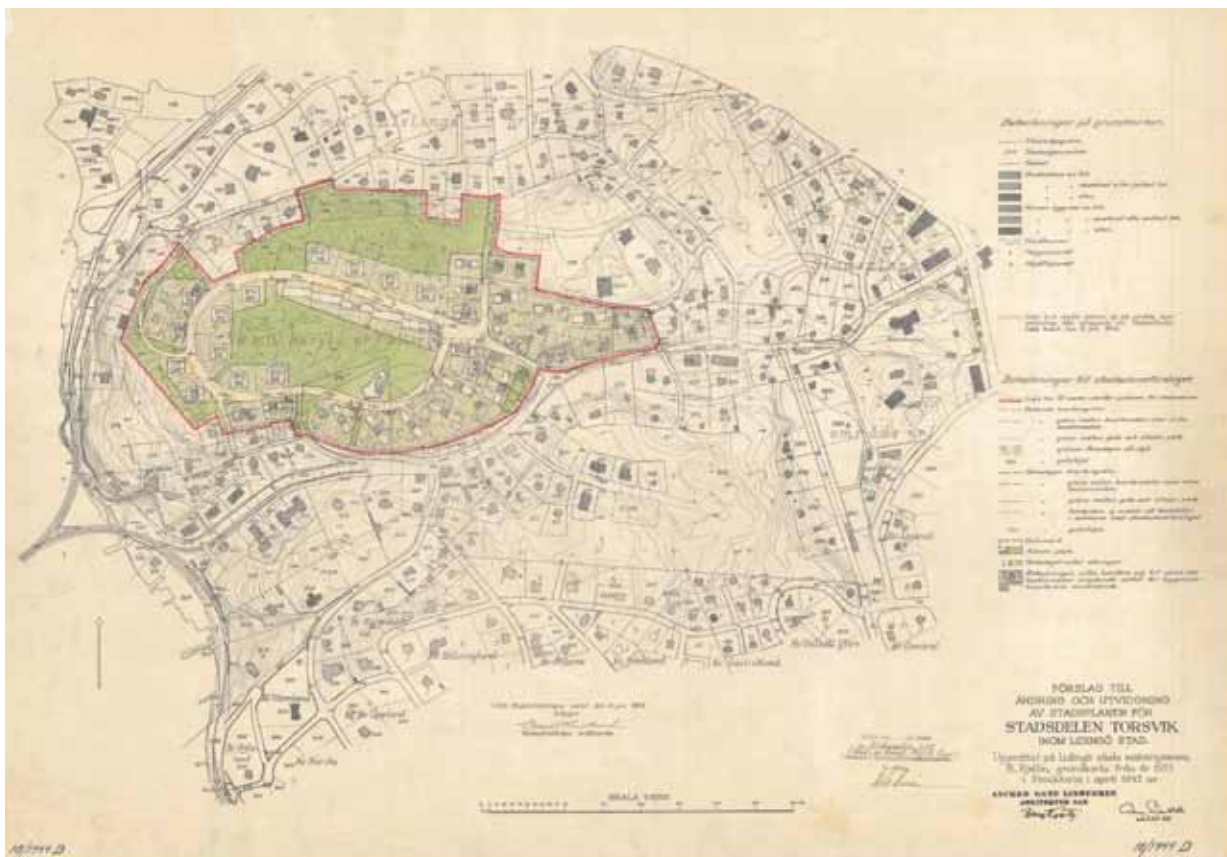
På Torsvikshöjden valde man att bygga på höjden i stället för att breda ut bebyggelsen över ett stort område. Punkthus kombinerades med lägre lamellhuslängor. På detta sätt lämnade man större grönyta mellan husen och genom att bebyggelsen grupperades utefter Torsviksvägen skapades en öppen plats i mitten för lek och rekreation. Bebyggelsen anpassades till den bergiga och dramatiska terrängen och de höga punkthusen placerades därför en bit in på klippan för att de inte skulle bryta Lidingösiluetten sedd från Lidingöbron. Bebyggelsen fick en enhetlig och sammanhållen färgsättning i varma och starka nyanser av rött och gult. Lamellhusen och de lägre punkthusen putsades med spritputs och de högre punkthusen fick röda tegelfasader. De flacka sadeltaken täcktes med plåt eller tegel. Tidstypiska arkitektoniska detaljer är de breda och vitputsade fönsteromfattningarna, omsorgsfullt utformade portiker och varierade fönsterformer.

Det är inte bara Torsvikshöjdens bostadsområde som byggdes utifrån grannskapsenhetens principer. Även stadsplanen för de områden som i inventeringen kallas *Torsviksplatån utmed Stockholmsvägen* och *Herseruds flerbostadsområde* utformades som punkt- och lamellhus i parklandskap, se den nedersta bilden på nästa sida. "Hus i park" var ett ideal som eftersträvades även i dessa områden och landskapet runt om och mellan byggnaderna gavs medvetet en form som skulle se naturlig ut. Den rustika prägeln med traditionella inslag skapades genom de slingrande gatorna, fasadernas fina modulering och mättade färger med vita fönsteromfattningar.

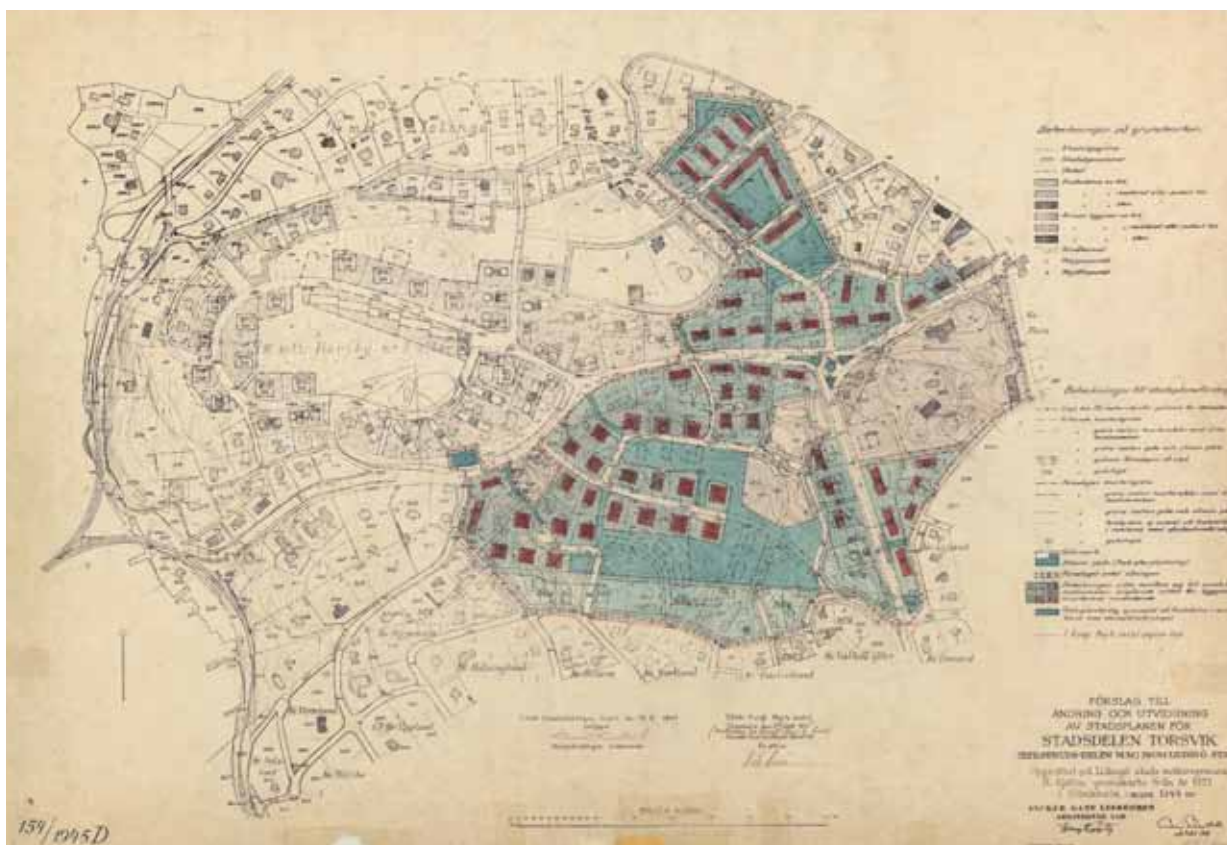
NY LIDINGÖBRO OCH SÖDRA KUNGSVÄGEN

Omkring 1950 hade trafiken ökat så mycket att gamla Lidingöbron inte räckte till för spårvagnstrafik, lastbilar och personbilar som skulle samsas på Gamla Lidingöbronns två körbanor. Lidingö stad tog därför initiativ till att en ny bro skulle byggas. Det skulle dröja ända fram till 1963 innan man fattat ett beslut om att komplettera den gamla bron med en ny bro enbart avsedd för person- och

STADSPAN FÖR TORSVIKSHÖJDEN ANTAGEN 1944, LIDINGÖ STAD 0186-3-1945D.

ÄNDRING OCH UTVIDGNING AV STADSPAN FÖR STADSDELEN TORSVIK ANTAGEN 1945, LIDINGÖ STAD, 0186-148-1945D.

lastbilstrafik. Stadsplanen för ny Lidingöbro med tillfarer beslutades 1964. Den omfattade en ny broförbindelse mellan Stockholm och Lidingö samt anslutningar till vägsystemet. Områdets östra del bestod av Torviksplatåns bebyggda sydsluttning och Stockholmsvägens västra del. Det nya brofästet medförde att all bebyggelse inom kvarteret revs förutom stadsåga nr 2729, villan Brofästet. Avsikten var att bygga två broar med dubbla körbanor men endast den södra bron byggdes. År 1971 var den nya bron klar. Platsbrist vid nya Lidingöbron brofäste på Lidingösidan och ökad privatbilism ledde till att Norra Lidingöbanan lades ned 1971. Innan dess hade Stadsfullmäktige i april 1969 beslutat om Södra Kungsvägens dragning från brofästet och österut.

KOMMERSIELLT CENTRUM OCH STADSHUS

I 1944 års dispositionsplan var platsen för ett kommunalt centrum inte vald. I planen pekades endast platsen ut för kommunal förvaltning och kulturcentrum. Begreppet Lidingö Centrum tog form först i slutet av 1940-talet då frågan började diskuteras. År 1949 utlystes den första arkitekttävlingen för ett kommunalt centrum i Lidingö. Det vinnande förslaget av Adrian Langendahl och Artur von Schmalensee realiserades inte. I stället lades resurserna på att fortsätta bygga bort efterkrigstidens bostadsbrist.

Mindre butiker fanns redan i grannskapsenheter-lamellhus längs Stockholmsvägen och en viss koncentration fanns vid dagens Torsviks centrum. På 1950-talet byggdes det östra kopparhuset vilket var starten på ett mer tydligt Torsviks centrum. De två södra kopparhusen tillkom i mitten av 1960-talet. Arkitekterna Gunnar Jacobsson och Olof Strömberg anlätades för att utforma de tre kopparhusen och byggherren teknikonsultföretaget Jacobson & Widmark hade sitt huvudkontor i ett av dem. Från början var kopparhusen renodlade kontorsbyggnader. Trots butikerna som fanns ansågs ett större centrum behövas.

Ett nytt steg i frågan om ett Lidingö centrum togs 1964 med en ny arkitekttävling och förutom offentliga lokaler ingick även butiker, hotell, kontor och hantverkslokaler i programmet. Det var samma år som stadsplanen för en ny bro till Ropsten antogs och en tunnelbanelinje till Lidingö diskuterades. Efter att tre av förslagen bearbetats avgjordes tävlingen 1967 då arkitekt Sten Samuelssons förslag vann. Förslaget utgick från begreppet "Stadsdelsgruppcentrum" som skulle innehålla kulturella, kommersiella och administrativa funktioner men det blev endast den administrativa tredjedelen av förslaget som uppfördes och stadshuset invigdes 1974. Lidingös storslagna planer under rekordåren bromsades

in av 1970-talets oljekris. Dessutom väcktes en opinion mot centrumplanerna när stadshuset väl var under uppförande. Det ledde till att kommunfullmäktige 1975 beslutade att Samuelssons omfattande förslag skulle ersättas av ett mindre centrum.

Kommunfullmäktige antog därför 1983 en områdesplan för centrala Lidingö som sedan låg till grund för det fortsatta arbetet. Utformningen av Lidingö Centrum fortsatte att diskuteras i olika forum. I slutet på 1980-talet visades skisser på ett inglasat inomhuscentrum med plats för ett hundratal butiker. En detaljplan vann laga kraft 1991 men finanskrisen 1990-1994 gjorde att efterfrågan på kontorslokaler kraftigt sjönk och detaljplanen gjordes om med fler bostäder som ersatte kontorslokalerna. Det nya centrumområdet gjordes trafikseparerat med Stockholmsvägen som gångata. Lidingös nya centrum invigdes 1995.

1980-TALETS SERVICEBEBYGGELSE

En tredje mindre tydlig byggnadsepok skedde i Centrum/Torsvik på 1980-talet. Det var främst en fråga om att ordna seniorboende för invånarna. Inom området fanns redan Siggebogården som uppfördes 1962 som ålderdomshem där tvåvåningslängor placerats runt en gård som öppnade sig mot sydost.

Den första 1980-talssatsningen inom Centrum/Torsvik var kvarteret Härjedalen i områdets sydvästra del. Kvarteret bebyggdes med en större kontorsbyggnad och ett långt flerbostadshus. Flerbostadshuset byggdes för ett 80-tal hyresrätter varav en fjärdedel reserverades som pensionärs-lägenheter. Kontorshuset betraktades som en utveckling och avslutning på Torsviks centrum vilket är logiskt då byggherre var konsultföretaget Jakobson och Widmark, samma som för kopparhusen. Arkitektkontoret FFNS i Stockholm anlätades och byggnaderna uppfördes 1981-1982.

Tor Seniorboende ligger nordväst om Lidingö centrum. Området uppfördes med Stiftelsen Lidingöhem som byggherre och det invigdes 1985. Då hade Stiftelsen Lidingöhems arbete med 1980-talets tredje serviceanläggning Hiertagården redan pågått i flera år. Servicehusen Hiertagården som inte ligger långt från brofästet uppfördes som tre punkthus placerade på fastighetens krön. Hiertagården byggdes 1986-1988. Namnet Hiertagården är hämtat från Stiftelsen CJ och HR Hiertas Minne som hade varit inrymt i en villa på fastigheten.

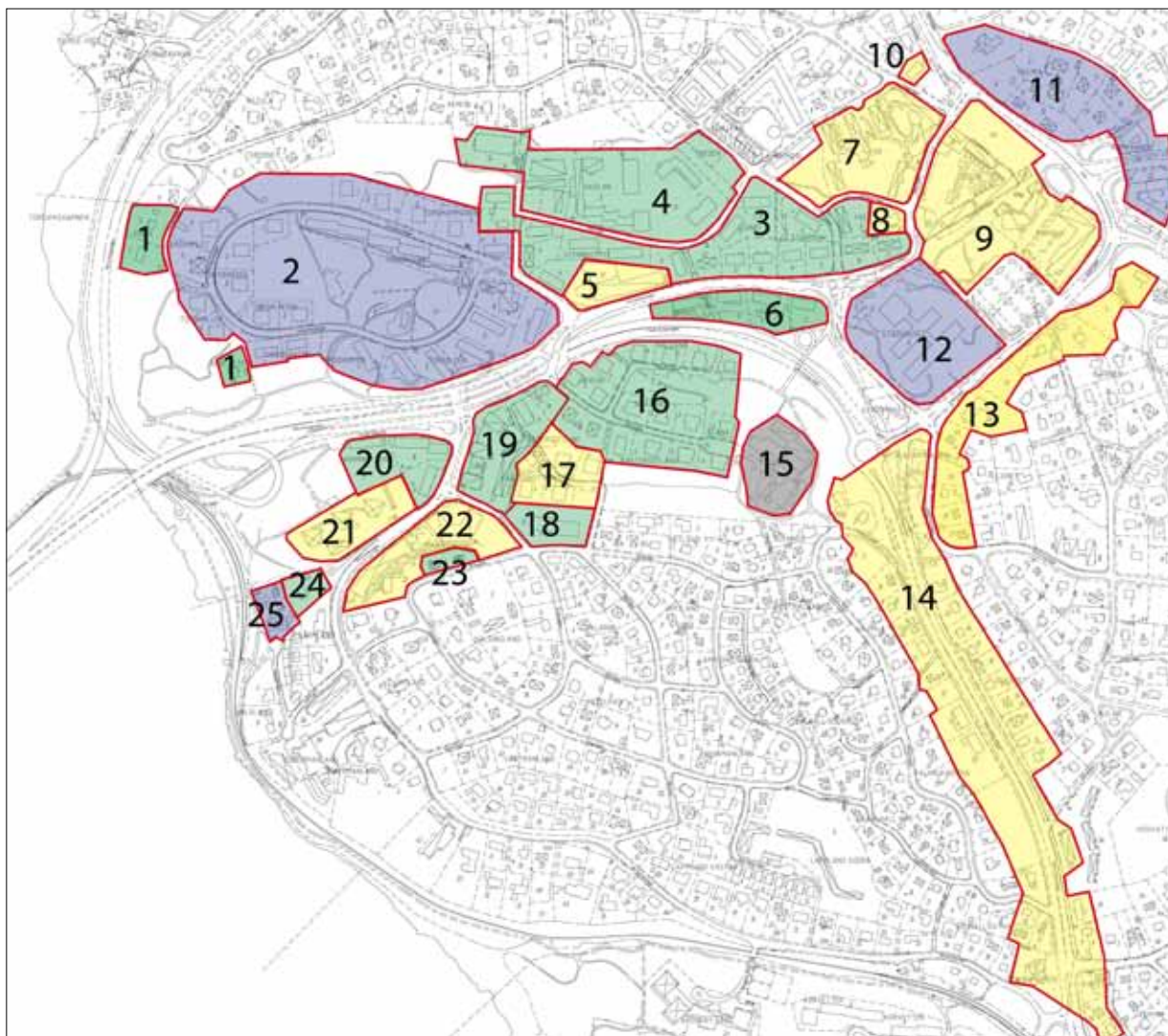
Utöver att de tre 1980-talsområdena är äldreboenden finns andra gemensamma nämnare. En utgångspunkt i stadsplaneringen var att värna

naturen vilket har gett kuperade gröna områden med stora karaktärsträd där byggnaden passats in. För de största byggnaderna har huskropparna varierats med lägre byggnadsvolymer mot gatan och ett varierat taklandskap. Ytterligare en gemensam nämnare är att alla hus har fasadtegel i röda nyanser. Balkonger, burspråk och andra fasaddetaljer är gjorda av fabrikslackad plåt i vitt eller pastellfärger.

SENARE TIDERS TILLÄGG

Efter att Lidingö centrum invigdes 1995 har inga större stadsplanemässiga förändringar skett i området. Fem nya flerbostadshus och en villa har tillkommit men de har anpassats till gällande stadsplaner och befintliga strukturer. Det äldsta av dessa är flerbostadshuset i kvarteret Lugnet från 1998. År 2000 byggdes dels två hus med seniorbostäder i kvarteret Holmia, dels två flerbostadshus i kvarteret Östergötland. Den nyaste villan är enfamiljshuset av betong i kvarteret Valhall yttre från 2007. Ombyggnaden av de två yngsta kopparhusen är också en sentida förändring från tidigt 2000-tal.

VÄRDEENHETLIGA OMRÅDEN

1. Torsviksbranten	14. Heterogen bebyggelse längs Södra Kungsvägen
2. Torsvikshöjden	15. Siggebogården
3. Torsviksplatån utmed Stockholmsvägen	16. Herseruds flerbostadsområde
4. Torsviksskolan	17. Ordensbacken
5. Lidingö Arena	18. Rysslands Handelsrepresentation
6. Närke och Skåne	19. Torsviks centrum med kopparhusen
7. Tors Seniorboende	20. Norrbotten
8. Ansgarskyrkan	21. Hiertagården
9. Lidingö centrum	22. Härjedalen 15 och 16
10. Idun	23. Herseruds villastad
11. Lidingö villastad	24. Värmland 4
12. Lidingö stadshus	25. Värmland 16-20
13. Villor längs Lejonvägen och Drottningvägen	

